

*Berberis integerrima*ning umumiy tasnifi, tarqalishi va tibbiyotda qo'llanilishi.

Shodiyeva Dildora

SamDTU mikrobiologiya, immunologiya, virusologiya kafedrası assistenti

Annayev Muxriddin

SamDU biologiya fakulteti magistri

Annotatsiya: *Berberis integerrima* - [zirkdoshlar](#) oilasiga mansub bo'lib, bo'yi 4 metrgacha boradigan sershox buta. O'simlikning eski shoxlarning kulrang, yosh novdalari qo'ng'ir bo'ladi. Tikanlari uch bo'lakli. Barglari teskari tuxumsimon, cho'zinchoq, o'tmas, chetlari biroz tishli yoki tekis, ularning uzunligi 2-6 sm keladi. Gullari sariq rangda bo'lib, gul shingili shoxlangan, rovaksimon. Mevasi qoramtir-binafsha rangda bo'lib, ellipsimon ko'rinishga ega. O'simlik may oyida gullab, iyun-iyul oylarida pishadi.

Kalit so'zlar: *Berberis integerrima*, organik kislotalar ([olma kislotasi](#), [limon kislotasi](#), ttrat), xolinsifat moddalar, qand, mineral tuzlar.

Abstract: *Berberis integerrima* is a branchy shrub that is up to 4 meters tall and belongs to the zirk family. Old branches of the plant are gray, young branches are brown. Thorns are three-piece. The leaves are inverted ovate, oblong, non-passing, the edges are slightly toothed or flat, their length is 2-6 cm. The flowers are yellow in color, the flowers are branched with shingles, and they are rowan-like. The fruit is dark purple in color and has an ellipsoid shape. The plant blooms in May and ripens in June-July.

Kirish:

Tarqalishi: Mamlakatimizda tabiiy holda o'sadigan zirklarning 12 turi qayd qilingan. Ular dengiz sathidan 1800 m balandlikda o'sadi. Yovvoyi holdagi zirklar Yevropa, O'rta Osiyo hamda Uzoq Sharq hududlarida keng tarqalgan. Qora zirk tabiiy holda respublikamizning Toshkent, Samarqand, Andijon, Surxondaryo, Qashqadaryo viloyatlarining tog'li hududlarida, soy bo'ylarida to'p-to'p bo'lib o'sadi. Respublikamizda zirkning qashqar, bergen, qizil, tugma, qoraqand kabi turlari uchraydi.

Tarkibi: Qora zirk mevalari tarkibida vitamin [C](#)(250mg), organik kislotalar ([olma kislotasi](#), [limon kislotasi](#), ttrat), xolinsifat moddalar, qand, mineral tuzlar va boshqa moddalar bor. O'simlikning pishmagan mevalari, barglari, ildizi hamda

po'stloqlarida berberin, oksiksantin, berbamin, leontin alkaloidlar mavjud. Hosilga kirgan paytidagi barglari tarkibida vitamin E ([tokoferol](#)), efir moylari bor.

Xalq tabobatida qo'llanilishi: Zirkning salomatlik uchun foydali ne'mat ekanligi juda qadim zamonlardan ma'lum. Ossuriya shoxi Ashshurbanipalning shaxsiy qiroatxonasida saqlanuvchi, bundan 2670-yil muqaddam sopol taxtachalarga yozilgan kitoblarga qaraganda, zirk "Qonni pokizalovchi" omil sifatida qadrlangan. Uning shifobaxsh xususiyatlaridan qadimiy Misr, Hindiston tabiblari tadbirkorlik bilan foydalanishgan Abu Ali ibn Sino zirkni chanqoq qoldiruvchi, yurakka quvvat beruvchi hamda jigar kasalliklariga davo sifatida ishlatgan. Qora zirk mevalari xalq tabobatida asab faoliyati sustlashganda, oshqozon-ichak, sariq kasalliklarini, hafaqonlikni davolashda ishlatiladi. Bundan tashqari undan haroratni pasaytiruvchi, ishtaha uyg'otuvchi, o't haydovchi, yallig'lanishga qarshi vosita sifatida ham foydalaniladi. Xalq tabobatida zirk ildizidan tayyorlangan qaynatma (po'sti ajratilganda) bezgak va bodning davosi hisoblanadi. Bu qaynatma xalq tilida "qiyomi zirk" deb atalib, uning suyuqlashtirilgani bilan og'iz bo'shlig'i kasalliklarida chayqash tavsiya etiladi. O'simlik barglarining suvli damlamasi bezgak asorati bo'lgan taloq shishida hamda jigar kasalliklarida ishlatilsa, ildiz po'stloqlarining damlamasi o'tdagi tosh, sariq, buyrak og'rig'i, bod kabi kasalliklarni davolashda ishlatiladi.

Mavzu yuzasidan adabiyotlar tahlili: *Farmasivtikada qo'llanilishi:* Ilmiy tibbiyotda, zirkdan tayyorlangan dori-darmonlar o't pufagi shamollashi bilan bog'liq bo'lgan kasalliklarda, undagi tosh bo'lganda hosil bo'luvchi og'riqlarga yengillik beruvchi omil sifatida foydalaniladi. Zirk barglari asosida tayyorlangan spirtli aralashma qon to'xtashi, yallig'lanishga qarshi davo bo'lishi bilan birga qon tomirlarini toraytiradi, tomir urishini tezlashtiradi, o't ajralishini kuchaytiradi, bachadon mushaklarini qisqartiradi. *Sibir zirki* ildizining sharbati suv bilan aralashtirilib suyuqlik tayyorlanganda, qon bosimini pasaytiradigan dori olinadi. Shuni aytish kerakki, tibbiyotda xavfli o'smalarni davolashda ishlatiladigan Zdenko yig'ma dorisiga zirk o'simligining ildizi asos bo'lib xizmat qiladi.

Sanoatda qo'llanilishi: Zirk mevalari ziravor sifatida keng ko'lamda qo'llaniladi. Uning mevalaridan murabbo tayyorlanadi. O'simlik bo'yoqchilik sanoatida ham katta ahamiyatga ega. Uning ildiz va tanasidan junlarni bo'yash uchun sariq bo'yoq olinadi. Mevasidagi qizil rang esa jun matolarini bo'yash uchun yaxshi vosita hisoblanadi. Zirkning poyasi och sariq rangda bo'lib, juda qattiq, mustahkam. Hind duradgorlari undan nafis buyumlar va mebellar yasashda

foydalanadilar. Zirk gullaridan asal shirasi bor, ular o`zidan ko`plab nektar ajratadi, ayniqsa, iliq va nam havoda olingan asali xushbo`y bo`ladi. Zirk manzarali o`simlik sifatida ham qadrlanadi. Uning murg`ak novdalari, yashil barglari, tillarang gullari bahorda o`zgacha dilbarlik kashf etadi.

Natija va Muhokama

Mevasi – past oziqa quvvatiga ega bo`lgan parhez mahsuloti. Uning 100 gida 29 kKal quvvat bor. Mevasi tarkibida karotinoidlar (ksantofill, lyutein, xrizantemaksantin, zeaksantin, auroksantin, flavoksantin kapsantin v.b.), uglevodlar, xushbo`y hamda pektin moddalari, organik kislotalar, makro- va mikroelementlar, Ye va S vitaminlari va beta-karotin moddalari bor. Chiroyli ko`rinishidan tashqari zirk shifobaxsh xususiyatlarga ham ega. Qadimgi Yunonistonda undan qonni tozalash vositasi sifatida foydalanishgan. Tibiyotda zirk inson yoshligini uzaytiradigan tabiiy modda deb hisoblashgan. Uni diyorimizda ham keng iste`mol qilib kelingan, ildizi, tanasi va po`stlog`i qon oqishini to`xtatishda, turli xil shamollash xastaliklarini davolashda qo`llanilgan. Mevasi sharbati issiqni tushirish, mikroblarni o`ldirish, qon ketishini to`xtatish xususiyatlarga ega. Uni iste`mol qilish shuningdek, organizmni tozalash, toksinlarni chiqarib yuborish, qartayish jarayonini sekinlashtirish maqsadlarida ham tavsiya etiladi. Jigar xastaliklarida, revmatizm, peshob yo`llari va buyrak shamollashidan forig` bo`lish maqsadida yangi pishgan zirk mevasini taomga qo`shib iste`mol qilish lozim bo`ladi. Zirkda o`t haydash xususiyatiga ega bo`lgan berberin alkaloidi bor. Bu modda shuningdek, ichkilik ichish va kashandalikdan qutilish yo`liga kirgan kishilarga ham yordam beradi. Dorixonalarda berberin nomli dori sotiladi, uni zirkdan ajratib olinadigan moddadan tayyorlanadi. Bu dori o`t qopida paydo bo`lgan tosh va xoletsistitni davolashda qo`llanadi.

Italiyalik olimlar shifokorlar bilan hamkorlikda berberin bezgak kasalligi bilan og`rib, buyraklari shishgan kishilarga amalda misli yo`q shifobaxsh vosita ekanligini aniqlashdi. Hind shifokorlari og`ir yuqumli leyshmanioz xastaligini davolashda berberindan foydalanishadi.

Zararli yomon shishlarni davolashda tarkibida zirk mevasi bo`lgan maxsus giyohlar majmuasini tavsiya etiladi. Zirk ildizi po`stlog`i xoletsistit, sariq kasali zo`rayishi, o`t pufagidagi tosh kasalliklarini davolashda tayyorlanadigan xolelitin deb nomlanadigan dori tarkibiga kiradi. Xitoyda zirk o`simligi tanasi po`stlog`ini

ko'z shamollashini davolashda qo'llashadi, ildiz po'stlog'idan nafas yo'llarini ochish, yaralarni bitirish va saraton kasalligini davolashda foydalanishadi.

Bolgarlar zirk po'stlog'ini radikulit va buyrak kasalliklarini davolashda ishlatishadi. Polshada zirktan gipovitaminoz (vitamin yetishmovchiligi)xastaligini davolashda foydalanishadi. Nemislar zirknini oshqozon ichak yo'llari, og'iz bo'shlig'i, o'pka illatlarini davolashda damlama sifatida ishlatishadi. Fransiyada zirk bakteritsid, gipotenziv va bezgakka qarshi vosita sifatida tavsiya etiladi.

Pishgan mevalari va barglaridan juda yoqimli va foydali vitaminlarga boy bo'lgan choy damlash mumkin. Bu juda oson tayyorlanadi, buning uchun uning mevasidan va barglaridan 1 choy qoshiqdan olinib, ularning ustidan 1 stakan qaynoq suv quyib, bir soat dimlab qo'yiladi. Bunday choyni ikki hafta davomida kuniga uch mahal ijobiy natijaga erishguncha ichiladi. Foydali xususiyatlari:

- yurak-qon tomir faoliyatini yaxshilashda;
- asab faoliyati sustlashganda;
- oshqozon-ichak, bezgak kasalliklarida;
- zotiljam, bod xastaliklarida qo'llaniladi.
-

Xulosa: Ko'z shamollash, ekzemada, jarohatlarda bu qaynatma bilan yuvish yoki unda ho'llangan dokani kasallangan a'zoga qo'yish ijobiy natija beradi. Artritda, revmatizm, radikulitda, oyoq muskullari shikastlanganda, osteoxondrozda shamollashni oluvchi va og'riq qoldiruvchi vosita sifatida bu o'simlik qaynatmasi ichiladi, u bilan ho'llangan doka kasal a'zoga qo'yiladi, komress qilinadi. Zirk ildizi va barglari qaynatmasi: yanchib maydalangan ildizi va barglaridan 1 osh qoshiq olib, ustidan 1 stakan suv quyib, 1 daqiqa davomida qaynatiladi va 30 daqiqa tindiriladi, dokalan o'tkaziladi. Ichketishda ovqatlanishdan 1 soat oldin 1 osh qoshiq ichiladi. Zirk ildizi qaynatmasi (surtiladi): 1-2 osh qoshiq maydalangan ildizi ustidan yarim litr suv quyiladi, 1 daqiqa qaynatiladi, 1 soat davomida tindiriladi. Yuqorida sanab o'tilgan kasalliklarda qaynatmada ho'llangan doka kasal a'zoga qo'yiladi, komress qilinadi. **Zirkni iste'mol qilish ayollarga klimaks va ko'zi yorigandan keyingi chilla kunlarida, muskullar faolligini oshirishini inobatga olib, homilador hamda emizikli ayollarga ham uni iste'mol qilish tavsiya qilinmaydi.** O't pufagida tosh, jigar sirrozi, sariq kasalligida, uni iste'mol qilish yoqmaydigan ayrim shaxsiy holatlarda, shuningdek, 12 yoshga to'lmagan bolalar iste'mol qilishi maslakat berilmaydi.

Yana shuni bilib qo'yish kerakki, zirkning hali pishib yetilmagan ko'k mevasi zaharli bo'lganidan uni iste'mol qilish aslo mumkin emas.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Giyosovna, S. D., Fazliddinovna, B. M., & Muzaffar Giyos og, A. (2023). IDENTIFICATION AND ISOLATION OF ENDOPHYTIC FUNGI PRODUCING L-ASPARAGINASE IN REPRESENTATIVES OF THE ASTERATCEA FAMILY. *Science and Innovation*, 2(2), 107-112. <http://scientists.uz/view.php?id=3814>
2. Shodiyeva , D. G., & Xoljigitov , X. T. o'g'li. (2023). HUMAN IMMUNITY. *GOLDEN BRAIN*, 1(5), 174–180. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/1718>
3. Shodiyeva Dildora G'iyosovna, Bobaqandova Mexriniso Fazliddinovna , Shayqulov Hamza Shodiyevich. (2023). FITOPATOGENLARGA QARSHI BAKTERIYALARDAN FOYDALANISH VA ULARNING SAMARADORLIGINI BAHOLASH. *IQRO JURNALI*, 2(1), 78–82. Retrieved from <https://wordlyknowledge.uz/index.php/iqro/article/view/222>
4. Boboqandova, M., & Shodiyeva, D. (2023). ENDOFIT BAKTERIYALARNING BIOLOGIK FAOL METABOLITLAR SINTEZ QILISH XUSUSIYATLARI VA ULARNING QO'LLANILISH SOHALARI. *Interpretation and Researches*, 1(3). извлечено от <http://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/42>
5. Худжанова М.А, Шодиева.Д.Г, & Холжигитов.Х.Т. (2023). СОСТОЯНИЕ МИКРОЭЛЕМЕНТНОГО СТАТУСА У ДЕТЕЙ БОЛЬНЫХ ОСТРОЙ РЕСПИРАТОРНО-ВИРУСНОЙ ИНФЕКЦИЕЙ. *GOLDEN BRAIN*, 1(6), 15–19. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7697105>
6. Vahobovna , M. Z. ., G'ulomjon qizi, O. S. ., & G'iyosovna , S. D. . (2023). CICHORIUM INTYBUSNI AN'ANAVIY TIBBIYOTDA QO'LLANILISHI, FITOKIMYOVIY TARKIBI VA FARMAKOLOGIYADAGI AHAMIYATI. *Scientific Impulse*, 1(6), 1386–1392. Retrieved from <http://nauchniyimpuls.ru/index.php/ni/article/view/4776>
7. Shodiyeva Dildora G'iyosovna, & Tohirova Jayrona Izzatullayevna. (2023). VAKSINA OLIISH TEXNALOGIYASI VA UNING AHAMIYATI. *GOLDEN BRAIN*, 1(3), 256–260. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7605291>
8. Olimjonova , S. G. qizi, & Shodiyeva , D. G. (2023). BAKTERIYALARNI SUYUQ VA QATTIQ OZUQA MUHITLARIDA O'STIRISH SHAROITLARI. *GOLDEN BRAIN*, 1(3), 182–188. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/1496>
9. Azimovich, Azzamov Ulug'Bek, and Shodiyeva Dildora G'iyosovna. "O 'SIMLIK O 'SISHI VA RIVOJLANISHIDA FOYDALI MIKROORGANIZMLARNING AHAMIYATI." *Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali* 1, no. 17 (2023): 257-260.

<https://cyberleninka.ru/article/n/o-simlik-o-sishi-va-rivojlanishida-foydali-mikroorganizmlarning-ahamiyati>

10. Azimovich, Azzamov Ulug‘Bek, Shodiyeva Dildora G‘iyosovna, and Maxmudov Aziz Akmalovich. "ANTIBIOTIKLAR TA‘SIR DOIRASIGA KO‘RA KLASSIFIKATSIYASI." *Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali* 1, no. 17 (2023): 245-251.

<https://cyberleninka.ru/article/n/antibiotiklar-tasir-doirasiga-kora-klassifikatsiyasi>

11. Shodiyeva , D. G., Jamalova , F. A., & Boltayev , K. S. (2023). BACILLUS THURINGIENSIS BAKTERIYALAR ASOSIDA YARATILGAN BIOPREPARATLAR. *GOLDEN BRAIN*, 1(3), 23–27. Retrieved from

<https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/1464>

12. Boltayev , K. S., Jamalova , F. A., & Shodiyeva , D. G. (2023). MIKOZLARGA MIKROBIOLOGIK MIKROSKOPIK TASHXIS QO‘YISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. *GOLDEN BRAIN*, 1(3), 35–40. Retrieved from

<https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/1466>

13. G‘iyosovna, S. D., & Abdusalomovna, J. F. (2023). BACILLUS AVLODIGA MANSUB BAKTERIYALARNING ANTIMIKROB VA ANTOGONISTIK XUSUSIYATLARI. *Scientific Impulse*, 1(6), 1852–1858. Retrieved from

<http://nauchniyimpuls.ru/index.php/ni/article/view/4968>

14. Giyosovna, S. D. (2023). CICHORIUM INTYBUSDAN YANGI BIRIKMA OLIH VA ULARNING BIOLOGIK TASIRI. *O‘ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI*, 2(16), 156-164.

<https://bestpublication.org/index.php/ozf/article/view/3832>